

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำบัดน้ำเสีย

บทที่ 5

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำบัดน้ำเสีย

5.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

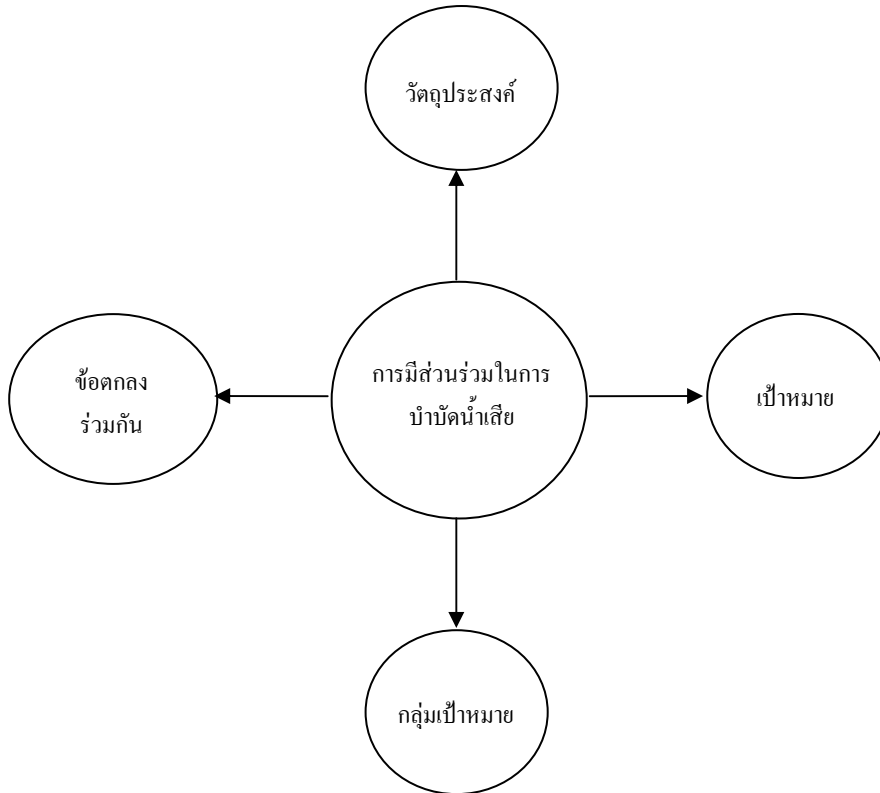
การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้เข้ามามีส่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การประสานความร่วมมือ การติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินการ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องหนึ่งเรื่องใดอันเป็นการแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำของชุมชนหรือท้องถิ่นของตน เพื่อให้บรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เพื่อให้การบำบัดน้ำเสียของชุมชนได้รับการป้องกัน แก้ไข และบำบัดได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนหรือสังคมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสนับสนุนให้เกิดกระบวนการอย่างสร้างสรรค์ โดยมีองค์ประกอบของการดำเนินงานดังนี้

- การกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานการมีส่วนร่วมที่ชัดเจน
- การกำหนดเป้าหมายที่ต้องการ
- การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามามีส่วนร่วม
- การสร้างข้อตกลงร่วมกันในกระบวนการมีส่วนร่วม

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรหลักในระดับท้องถิ่นที่ต้องเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการเพื่อการป้องกัน แก้ไขปัญหาน้ำเสีย ดังนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องเข้าใจมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ริเริ่มร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา

รูปที่ 5-1 องค์ประกอบของการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการบำบัดน้ำเสีย

ปัจจุบันการพัฒนากิจกรรม/โครงการที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในชุมชนมักประสบปัญหาการคัดค้านจากประชาชนในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการไม่สามารถสื่อสารให้ทุกฝ่ายมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในการวางแผนและตัดสินใจในโครงการ ดังนั้นหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมก็ย่อมจะช่วยลดข้อขัดแย้งในโครงการพัฒนาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งความสำคัญของการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ มีดังนี้

5.1.1 ช่วยเพิ่มคุณค่าในการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

การตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หากเป็นการตัดสินใจฝ่ายเดียว โดยเฉพาะการตัดสินใจแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อาจไม่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงช่วยในการเพิ่มคุณค่าในการตัดสินใจร่วมกัน

5.1.2 ช่วยลดค่าใช้จ่ายและเวลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา

โดยปกติการทำกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจะมีค่าใช้จ่ายและเสียเวลาในการดำเนินการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถช่วยลดความล่าช้าที่เกิดจาก

ความขัดแย้งได้มาก ในกรณีที่ไม่มีการแก้ไขด้วยการมีส่วนร่วม ปัญหาอาจลุกลามขยายความรุนแรงเพิ่มขึ้นได้

5.1.3 ช่วยสร้างฉันทามติร่วมกันของสมาชิกในชุมชนต่อการแก้ไขปัญหา

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะสมาชิกในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง การสร้างข้อตกลงด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นการยอมรับของทุกฝ่ายโดยฉันทามติร่วม (Consensus Building) และเกิดความชอบธรรมในการแก้ไขปัญหาหลักละเมิดสิทธิ

5.1.4 ช่วยเพิ่มความง่ายต่อการปฏิบัติตามแนวทางการแก้ไขปัญหา

การแสวงหาทางออกทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ เพราะมีการระดมความคิดเห็นต่อแนวทางปฏิบัติ ขั้นตอนวิธีการ หน่วยงานรับผิดชอบ การติดตามประเมินผล ดังนั้นจึงเป็นผลดีต่อการนำไปปฏิบัติตามแนวทางที่ชัดเจน และทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน

5.1.5 หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าระหว่างกันของกลุ่มพิพาท

หากมีความขัดแย้งของสมาชิกในชุมชนต่อปัญหาหลักละเมิดสิทธิที่เกิดขึ้นในชุมชน ย่อมเป็นความเสี่ยงต่อการเกิดการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มพิพาทระหว่างกันได้ ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นการให้ทั้งสองฝ่าย รวมทั้งฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาหลักละเมิดสิทธิ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปในการแก้ไขปัญหา ช่วยลดการเผชิญหน้าของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

5.1.6 ดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของผู้นำชุมชน และ/หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การตัดสินใจของผู้นำชุมชน มักเป็นการประนีประนอมมากกว่าการใช้แนวทางแบบฝ่ายหนึ่งชนะอีกฝ่ายหนึ่งแพ้ (Win-Lose Approach) ซึ่งจะทำให้ผู้นำชุมชนมีแรงกดดันจากสมาชิกในชุมชนมาก อย่างไรก็ตาม การประนีประนอมกันมักไม่นำมาซึ่งการหาข้อตกลงร่วมกันได้ อันทำให้การแก้ไขปัญหาไม่เกิดผลเป็นรูปธรรม

การมีส่วนร่วมจึงเป็นการแสวงหาข้อตกลงร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะผู้นำชุมชนฝ่ายเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อสรุปที่เกิดจากทุกฝ่าย ผู้นำชุมชนเพียงแต่อำนวยความสะดวกในการเตรียมการให้เกิดการมีส่วนร่วม และนำผลและข้อตกลงไปปฏิบัติ

5.1.7 พัฒนาการคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหา

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการระดมความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา ผลกระทบ โอกาสในการแก้ไขปัญหา และความต้องการในการแก้ปัญหานี้เสีย ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการด้วยความสมัครใจจะเกิดการพัฒนา

ความคิดและทักษะในกระบวนการให้ได้มาซึ่งทางออกของการแก้ไขปัญหาเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยสร้างความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน

5.2 การสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ

ปัจจุบัน นโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ มุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามามีบทบาทเสริมกับหน่วยงานภาครัฐในลักษณะของการจัดการแบบร่วมมือกัน (Co-management) ทั้งนี้ได้ยึดแนวทางการจัดการแบบพื้นที่-หน้าที่-การมีส่วนร่วม (Area-Function-Participation: AFP) กล่าวคือ

- เน้นการบริหารจัดการ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจน ทั้งนี้โดยยึดกรอบพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นฐานของการจัดการ
- มีการประสานความร่วมมือในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด
- ให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การบำบัดน้ำเสียขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงต้องบูรณาการปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันกับท้องถิ่นอื่นๆ ในระบบพื้นที่ลุ่มน้ำด้วย เนื่องจากหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำมีการระบายน้ำเสียลงสู่ลำน้ำที่ไหลผ่านชุมชนท้ายน้ำ ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อปัญหาน้ำเสียบริเวณท้ายน้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ จึงเป็นการประสานความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ที่อยู่ลุ่มน้ำเดียวกัน ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียที่จะเป็นการแบ่งบทบาทภารกิจให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

5.2.1 การให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นต่อการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบำบัดน้ำเสียของชุมชนท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง องค์กรชุมชน โรงเรียน กลุ่มเครือข่ายต่างๆ ภาคธุรกิจเอกชน ที่มีกิจกรรมในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเสีย พร้อมกันก็ควรเสริมสร้างศักยภาพของแต่ละชุมชนให้มีความร่วมมือกันแบบเครือข่ายลุ่มน้ำ โดยในสาระสำคัญของแผนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาน้ำเสีย ให้เน้นตามลักษณะทางภูมิกายภาพและความรุนแรงของปัญหาในแต่ละพื้นที่เป็นหลัก โดยให้แต่ละท้องถิ่นจัดทำแผนปฏิบัติการของตนเองให้มีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นๆ เป็นสำคัญ

5.2.2 เครื่องข่ายที่จัดตั้งขึ้นควรมีกิจกรรมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแต่ละท้องถิ่น กิจกรรมที่เหมาะสมควรเป็นกิจกรรมที่เป็นประเด็นร่วมของท้องถิ่น ในพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น กิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำ กิจกรรมอนุรักษ์ลำน้ำ กิจกรรมนักสืบสายน้ำ โดยให้นักเรียนเข้าร่วมโครงการในการเป็นนักวิทยาศาสตร์น้อยเพื่อติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างง่าย เป็นต้น

5.2.3 การค้นหาศักยภาพของผู้นำเครือข่าย ผู้นำชุมชน เพื่อให้เป็นแนวร่วมในการประสานการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำเครือข่ายที่มีความหลากหลายของกลุ่มอาชีพ ฐานความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ เป็นต้น

5.2.4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีบทบาทในการเชื่อมประสานการแก้ไขปัญหา ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ การริเริ่มกิจกรรมด้านการบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งการควบคุม ป้องกันมิให้มีการระบายน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะของชุมชน

5.2.5 ในการเสริมสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำเพื่อแก้ไขปัญหา น้ำเสียนั้น ต้องทำให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่น ได้รับการกระตุ้นในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยการประชาสัมพันธ์เชิงรุกให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด ทั้งที่เป็นผู้พักอาศัย อาคารบ้านเรือน อาคารพาณิชย์ ย่านธุรกิจการค้า สถานศึกษา เป็นต้น กล่าวได้ว่าการเสริมสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ เป็นการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมประการหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียได้ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานแบบเครือข่ายมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายประการ เนื่องจากไม่สามารถดำเนินการได้เพียงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงองค์กรเดียว แต่ต้องเชื่อมประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆให้มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาในระบบพื้นที่ลุ่มน้ำควบคู่ไปด้วย

5.3 การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วม

โดยปกติคุณภาพน้ำย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพฤดูกาลในช่วงน้ำหลากหรือมีน้ำในแหล่งน้ำ แม่น้ำ ลำคลองมาก มักไม่ค่อยประสบปัญหาน้ำเสียบ่อยครั้งนัก เนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนมาเจือจางน้ำเสียได้มาก แต่ในช่วงฤดูแล้ง หรือมีน้ำน้อย มักประสบปัญหาน้ำเสียเกิดขึ้นบางพื้นที่หากมีกิจกรรมในชุมชนหลากหลาย ทั้งโรงงานอุตสาหกรรม ย่านการค้า ย่านบริการ หรือมีกิจกรรมที่มีการระบายน้ำเสียมาก แหล่งน้ำสาธารณะนั้นก็จะแหล่งรองรับของเสียอย่างมหาศาล อันทำให้เกิดภาวะมลพิษอื่นตามมามากมาย เช่น กลิ่นเหม็น เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค เป็นต้น

การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ เป็นการติดตาม ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ เคมี ชีวภาพของคุณลักษณะของน้ำในแหล่งน้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมเล็กน้อยเพียงใด สามารถทราบการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำได้โดยการเก็บตัวอย่างน้ำในแหล่งน้ำที่ต้องการทราบไปวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ จากนั้นก็นำไปเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำของแหล่งน้ำประเภทนั้นๆ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มักมีความเข้าใจว่าการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ เป็นภารกิจที่ท้องถิ่นไม่มีศักยภาพในการดำเนินงานได้เพียงพอ เนื่องจากขาดแคลนเครื่องมือ อุปกรณ์และห้องปฏิบัติการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ดังนั้นจึงไม่มีข้อมูลคุณภาพน้ำสำหรับการวางแผนและจัดการแก้ไข ซึ่งแท้ที่จริงแล้วท้องถิ่นสามารถที่จะเฝ้าระวังได้ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังได้เช่นกัน โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

5.3.1 การฝึกอบรมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้และทักษะในการติดตามคุณภาพน้ำอย่างง่าย โดยใช้ดัชนีทางกายภาพ เช่น สี ความขุ่น ความโปร่งแสง และดัชนีทางชีวภาพ เช่น การเจริญเติบโตของพืชน้ำ สาหร่าย หรือสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่สามารถจำแนกได้ด้วยตาเปล่าหรือ แวนชยาย เพื่อใช้ดัชนีต่าง ๆ เหล่านี้ในการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ ซึ่งสามารถให้หน่วยงานของรัฐ หรือสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมมาสนับสนุนการฝึกอบรม

5.3.2 การแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำในบริเวณที่พาดผ่านพื้นที่ชุมชนของตนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับทราบ หรือหากพบการระบายน้ำเสียของสถานประกอบการที่ตั้งอยู่ในชุมชน โดยไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อน ก็สามารถแจ้งข่าวสารต่อท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาตรวจสอบได้

5.3.3 การจัดทำโครงการชุมชนพิทักษ์ลำน้ำ โดยพิจารณาว่าชุมชนใดตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำ ลำคลองหรือแม่น้ำ ก็ให้มีการเสริมสร้างศักยภาพในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมพิทักษ์ลำน้ำ โดยการเฝ้าระวัง ติดตามการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำแบบสายน้ำหรือลำน้ำ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำทั้งลำน้ำได้

การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ จึงมีความสำคัญต่อการบำบัดน้ำเสียเช่นเดียวกัน หากชุมชนใดสามารถกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักและมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังได้ ก็จะช่วยเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.4 การเสริมสร้างกลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ

กิจกรรมการเสริมสร้างกลุ่มอาสาสมัครเพื่อพิทักษ์ลำน้ำหรือแหล่งน้ำสาธารณะ สามารถดำเนินการได้ทั้งในกลุ่มของเด็กนักเรียน เยาวชน รวมถึงกลุ่มชุมชนและผู้สนใจทั่วไป เนื่องจากการสร้างอาสาสมัครเป็นเรื่องที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและเยาวชนทุกระดับได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการจัดการกับปัญหาได้อย่างถูกต้องบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

เนื่องจากการดำเนินงานเพื่อการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เพื่อให้เขาเหล่านั้นตระหนักและเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหา ดังนั้นแนวทางในการเสริมสร้างกลุ่มอาสาสมัคร จึงควรดำเนินการเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

5.4.1 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนและประชาชนเกี่ยวกับปัญหามลพิษทางน้ำ ปัญหาและสาเหตุ ผลกระทบที่เกิดขึ้นและแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา การสร้างกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายแนวทาง ได้แก่

- (1) การฝึกอบรมด้านมลพิษทางน้ำ
- (2) การประชุม สัมมนาในเวทีเกี่ยวกับมลพิษทางน้ำ
- (3) การศึกษาดูงานเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียของท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีการดำเนินงานสำเร็จมาแล้ว เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา
- (4) การเปิดเวทีเสวนาเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของประชาชนในท้องถิ่น โดยอาจใช้เวทีประชาคมระดับอำเภอ ระดับตำบล หรือระดับหมู่บ้าน

5.4.2 การค้นหาศักยภาพของผู้นำ ที่จะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการชักจูงให้มีแนวร่วมในการทำงานเพิ่มมากขึ้น มีทักษะในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสีย หรือการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ การค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ สามารถเป็นทั้งผู้นำโดยธรรมชาติ หรืออาจเป็นผู้นำโดยตำแหน่งก็ได้

5.4.3 การเสริมสร้างศักยภาพและความร่วมมือในการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบของอาสาสมัครพิทักษ์ลำน้ำ โดยให้ผู้นำเหล่านั้น ระดมสมาชิกหรืออาสาสมัครที่จะเป็นแนวร่วม โดยเน้นสมาชิกในชุมชนของตนเองเป็นลำดับแรกก่อน ในกระบวนการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร ควรมีการจัดเตรียมการตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

- (1) การระดมสมาชิกให้เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรม
- (2) การจัดตั้งชื่อกลุ่มที่สอดคล้องกับกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัคร
- (3) การแสวงหาผู้นำกลุ่มที่มีศักยภาพและเป็นตัวแทนของกลุ่มได้

- (4) การกำหนดสถานที่ในการติดต่อประสานงาน หรือการประชุมหารือของกลุ่ม
- (5) การระดมทรัพยากรเข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
- (6) การจัดทำโครงการ กิจกรรมเพื่อดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

ที่วางไว้

(7) ต้องมีการวางระบบการประสานงาน การสื่อสารข้อมูลต่างๆ อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะระบบการบริหารงบประมาณของกลุ่ม การแบ่งบทบาทภารกิจในการดำเนินกิจกรรม การประสานงานกับองค์กรเครือข่าย เป็นต้น

5.4.4 ในการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมในการดำเนินงานของอาสาสมัคร สามารถดำเนินการได้ในหลายลักษณะ เช่น

- (1) โครงการสืบชะตาแม่น้ำ ด้วยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (2) โครงการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะของชุมชน
- (3) โครงการชุมชนริมน้ำรักษาสิ่งแวดล้อม
- (4) โครงการเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างง่าย โดยใช้ดัชนีทางชีวภาพบางประการ (หลักสูตรสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น)
- (5) โครงการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนมีการติดตั้งบ่อดักไขมันราคาถูกรับในระดับครัวเรือนหรือสถานประกอบการประเภทร้านอาหาร
- (6) โครงการเสริมสร้างความร่วมมือกับท้องถิ่นใกล้เคียงในการรักษาคุณภาพน้ำ

5.4.5 ในการดำเนินงานของกลุ่มอาสาสมัคร ในระยะเริ่มต้น ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะสนับสนุนการเตรียมความพร้อมให้ก่อน โดยเฉพาะการประสานงานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดเวที ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาเพื่อที่จะได้หาทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรประสานความร่วมมือมายังหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค (สสภ.) หรือสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (ทสจ.) เพื่อสนับสนุนแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็ควรสนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นในการจัดตั้งกลุ่มและให้กลุ่มอาสาสมัครที่จัดตั้งขึ้นคิดโครงการนำร่อง (Pilot Project) เพื่อเปิดโอกาสให้พวกเขาเหล่านั้นได้ดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของเขาเอง อันเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนมีจิตสำนึก และทักษะในการแก้ไขปัญหามากขึ้น

5.5 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดของเสียที่ระบายลงสู่แหล่งน้ำ

น้ำเสียหรือของเสียที่ระบายลงสู่แหล่งน้ำ มีแหล่งกำเนิดน้ำเสียอยู่ 3 ประเภทคือ น้ำเสียจากกิจกรรมของชุมชน น้ำเสียจากภาคอุตสาหกรรม และน้ำเสียที่มาจากกิจกรรมภาคเกษตร น้ำเสียแต่ละแหล่งกำเนิดย่อมมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อมีระบายลงสู่แหล่งน้ำแล้ว จึงทำให้เกิดการเน่าเสียของน้ำอย่างรวดเร็ว

แนวทางในการจัดการน้ำเสียเพื่อลดการระบายน้ำเสียสู่แหล่งน้ำ จึงมีแนวทางหลักในการดำเนินการดังนี้

5.5.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีการออกแบบรายละเอียดของการวางระบบท่อรวบรวมน้ำเสียของชุมชนให้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีกิจกรรมการระบายน้ำเสียสู่แหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม ปัญหาหน้าเสี้ยวส่วนหนึ่งมาจากการที่ท้องถิ่นไม่มีระบบรวบรวมน้ำเสียไปยังแหล่งบำบัดได้นั้นเอง ทำให้มีการระบายออกสู่แหล่งน้ำโดยขาดการควบคุมจัดการ

ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการเชื่อมระบบระบายน้ำของครัวเรือน หรือสถานประกอบการต่าง ๆ เข้ากับท่อรวบรวมน้ำเสียของท้องถิ่นที่วางระบบไว้ให้ เพื่อลำเลียงน้ำเสียไปยังบ่อบำบัดที่จัดเตรียมไว้ต่อไป ในการเชื่อมระบบท่อทางท้องถิ่นควรเข้ามาสนับสนุนการดำเนินการให้กับประชาชนในแต่ละรายครัวเรือน

5.5.2 การนำน้ำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกของประชาชนด้วย รวมทั้งเกี่ยวข้องกับการเห็นความสำคัญของแต่ละประเภทกิจกรรม การนำน้ำที่ผ่านการใช้แล้วหนึ่งครั้งมาใช้ใหม่สำหรับกิจกรรมต่างๆ เช่น รดน้ำต้นไม้ ทำความสะอาดพื้น ก็ช่วยลดปริมาณน้ำเสียลงไปได้มาก

5.5.3 ควรมีการส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนรู้จักการประหยัดน้ำ เพื่อลดปริมาณน้ำเสีย

5.5.4 การส่งเสริมการใช้สุขภัณฑ์ประหยัดน้ำ

5.5.5 การไม่ทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลงสู่แหล่งน้ำ

5.5.6 การสนับสนุนให้ร้านอาหารริมแหล่งน้ำมีการติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียแบบติดกับที่ หรือการติดตั้งบ่อดักไขมัน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า การลดปริมาณน้ำเสียที่จะระบายลงสู่แหล่งน้ำ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การให้ความร่วมมือของประชาชน จิตสำนึกของประชาชน และมาตรการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น เทคโนโลยีที่เหมาะสม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงต้องใช้องค์ประกอบที่กล่าวมาเป็นตัวสนับสนุนด้วย

5.6 การสร้างจิตสำนึกในชุมชน

ความรู้ จิตสำนึก และความตระหนักของประชาชน จะนำไปสู่ทักษะและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ยชุมชน ดังนั้นจิตสำนึกจึงเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน จิตสำนึกเกิดจากการที่ประชาชนได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง จนเกิดสำนึกต่อความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ย

ประชาชนที่มีจิตสำนึก ก็คือประชาชนที่มีความกังวล ห่วงใย และประสงค์จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไป หากประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมมีจิตสำนึก การแก้ไขปัญหาหน้าเสี่ยก็จะทำได้ง่ายยิ่งขึ้น เนื่องจากมีแนวร่วมของภาคประชาชนเป็นจำนวนมากช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ได้นั่นเอง

การสร้างจิตสำนึก เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเริ่มต้นตั้งแต่เด็กเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชน จนถึงวัยชรา ผ่านกระบวนการเรียนการสอน การทำกิจกรรม เสริมการเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษาดูงาน ฝึกอบรม สัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งต้องทำให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีเนื้อหาสาระของความรู้ที่จะถ่ายทอดครอบคลุมชัดเจนเพียงพอ

นอกจากนี้ ประชาชนควรมีจิตสำนึกในการจ่ายค่าบริการหรือค่าธรรมเนียมในการบำบัดน้ำเสียของท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นนำรายได้จากจัดเก็บค่าธรรมเนียมมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำเสียและการบำรุงรักษาระบบบำบัดต่อไป

5.7 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดเลือกพื้นที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย

มีหลายพื้นที่ ที่เมื่อจะมีการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียเกิดขึ้น ก็มีการคัดค้านหรือต่อต้านโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการศึกษาและการคัดเลือกพื้นที่ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ อีกทั้งประชาชนโดยรอบพื้นที่ขาดการมีส่วนร่วมในการกระบวนการตัดสินใจคัดเลือกพื้นที่

ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการคัดเลือกพื้นที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียได้ตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาความเหมาะสมของโครงการ (Feasibility Study) ในขั้นตอนนี้จะมีการพิจารณาคัดเลือกทางเลือกที่กำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 2 พื้นที่แล้วทำการวิเคราะห์และประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact) และผลกระทบทางสังคม (Social Impact) ในแต่ละพื้นที่ โดยจะเลือกเอาพื้นที่ที่มีผลกระทบน้อยที่สุดเป็นพื้นที่สำหรับการก่อสร้างโครงการ

ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน หรือผู้ให้ข้อมูลที่เป็นจริงในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ นอกจากนี้หากมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Public Hearing) ก็ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ความห่วงใยต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนของตน เพื่อให้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

หากต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ ต่อการคัดเลือกสถานที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีแนวทางดำเนินการเพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ดังต่อไปนี้

- 5.7.1 การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ ผ่านทางสื่อต่างๆ
- 5.7.2 การแสวงหาความจำเป็นในการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมที่จะจัดให้มีขึ้น
- 5.7.3 การเข้าร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็นในประเด็นหารือ
- 5.7.4 การทำความเข้าใจ ปรีกษาหรือความห่วงใยต่างๆของชุมชนที่มีต่อโครงการ และการเจรจาต่อรองในแนวทางออกของการแก้ไขปัญหา
- 5.7.5 การติดตามผลการตัดสินใจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้ความร่วมมือในการดำเนินการ

5.8 เขตผังเมืองกับการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อบำบัดน้ำเสีย

ในการคัดเลือกสถานที่ตั้งของโรงบำบัดน้ำเสียสำหรับท้องถิ่น มักเป็นประเด็นที่มีความขัดแย้งระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ที่จะมีการดำเนินโครงการ ความขัดแย้งเหล่านี้หากไม่ได้รับการแก้ไขที่ดี อาจนำไปสู่การคัดค้านโครงการ ตลอดจนไม่ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการโครงการในระยะยาว ดังนั้นแนวทางที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรได้นำมาพิจารณาประกอบในการหาสถานที่ตั้งโครงการ ควรยึดแนวทางที่เหมาะสมดังนี้

5.8.1 ให้นำมาตรการของการวางผังเมืองมาใช้ในการวางแผนหาสถานที่ตั้งโครงการ โดยทั่วไปในเขตชุมชนเมือง หน่วยงานราชการจะมีการจัดทำผังเมืองรวมไว้ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของเทศบาลอยู่แล้ว ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพิจารณาพื้นที่ที่เหมาะสมจากการกำหนดเขตผังเมืองไว้ก็ได้ หรือหากต้องการพิจารณาผังเมืองทั้งจังหวัด ปัจจุบันมีการจัดทำผังเมืองของทั้งจังหวัดไว้แล้วด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้ควรใช้บริเวณที่ผังเมืองกำหนดไว้ที่ไม่ใช่เขตที่พักอาศัยที่มีความหนาแน่นมาก อาจเป็นบริเวณขอบของเมือง ซึ่งผังเมืองกำหนดไว้เป็นพื้นที่โล่ง หรือพื้นที่สีเขียว

5.8.2 หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก สามารถพิจารณาเลือกพื้นที่ในการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียได้ โดยการพิจารณาจากแนวโน้มของการขยายตัวของการใช้ที่ดินของชุมชน โดยพื้นที่ตั้งโรงบำบัดส่วนใหญ่ ควรหลีกเลี่ยงย่านที่จะมีการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน

5.8.3 การนำมาตรการทางผังเมืองมาใช้ในการหาที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสีย ควรใช้ควบคู่กับมาตรการอื่นร่วมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการคัดเลือกจากการพิจารณาข้อกำหนดทางผังเมืองอย่างเดียว ก็อาจมีข้อจำกัดเรื่องความเหมาะสมทางกายภาพของพื้นที่ ดังนั้นจึงควรสำรวจและประเมินสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ดังกล่าวว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด เช่น การสำรวจสภาพการท่วมขังของน้ำ หรือโอกาสการเกิดน้ำท่วมพื้นที่ ลักษณะการระบายน้ำของพื้นที่ คุณสมบัติและโครงสร้างของดิน สภาพทางธรณีวิทยารวมถึงระยะทางระหว่างเขตชุมชนที่มีการรวบรวมน้ำเสียบนพื้นที่ตั้งของโรงบำบัด ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นส่วนสำคัญที่จะมีผลต่อการดำเนินงานทางวิศวกรรมและการลงทุน

5.9 การเพิ่มศักยภาพของพื้นที่บำบัดน้ำเสียเพื่อนันทนาการ

โดยทั่วไปแล้ว สถานที่สำหรับการจัดการของเสียไม่ว่าจะเป็นสถานที่ฝังกลบมูลฝอย หรือโรงบำบัดน้ำเสีย มักเป็นพื้นที่ที่ประชาชนทั่วไปมีความรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่น่าอยู่อาศัย และมีมลพิษสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกลิ่นเหม็น นอกจากนี้ยังมีผลต่อมลพิษทางทัศนียภาพ (Visual Pollution) อีกด้วย ดังนั้นจึงมักไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อกิจกรรมใดๆ นอกจากวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการบริหารจัดการและการควบคุมระบบบำบัดน้ำเสียไม่มีประสิทธิภาพนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ที่จัดไว้เป็นโรงบำบัดน้ำเสีย โดยเฉพาะท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่เลือกใช้ระบบบำบัดน้ำเสียแบบบ่อฝังธรรมชาติ (Lagoon Treatment) หรือบ่อเติมอากาศ (Aerated Lagoon) ซึ่งต้องใช้พื้นที่ที่มีขนาดใหญ่เพียงพอ หากมีระบบการจัดการและบำบัดน้ำเสียที่ดีแล้ว ย่อมไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ดังนั้นจึงควรพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าวให้มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ที่สูงขึ้นในลักษณะของประโยชน์พื้นที่แบบเอนกประสงค์ (Multiple Use)

แนวทางในการเพิ่มศักยภาพในการใช้ประโยชน์พื้นที่ คือ การพัฒนาให้เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการนันทนาการและการพักผ่อน (Recreation Area) เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามาใช้สอยในยามว่าง อันเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีกับประชาชนในท้องถิ่น ในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงบำบัดน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ ประชาชนจะเห็นประโยชน์และคุณค่าของการพัฒนาโครงการ

การพัฒนาพื้นที่เพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ มีแนวทางหลายรูปแบบ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยมีแนวทางดังนี้

5.9.1 การพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ดูอ่อนนุ่ม (Soft Landscape) โดยรอบของโรงบำบัดน้ำเสีย เป็นพื้นที่สวนหย่อม ซึ่งใช้พื้นที่ไม่มากนัก จัดทำเป็นสวนหย่อมขนาดเล็ก (Pocket Park) นอกจากนี้จะใช้ประโยชน์ได้แล้ว ยังเป็นพื้นที่กันชนให้กับโรงบำบัดน้ำเสียได้เป็นอย่างดี

5.9.2 การพัฒนาและปรับปรุงให้มีลานสำหรับออกกำลังกาย โดยติดตั้งอุปกรณ์ออกกำลังกายกลางแจ้ง (Outdoor Recreation) หรือมีลานสำหรับเดินแอโรบิค ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในช่วงเย็นของทุกวันได้

5.9.3 การพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบของบ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งควรเลือกบ่อบำบัดน้ำเสียบ่อสุดท้าย ก่อนที่จะระบายออกสู่แหล่งสาธารณะภายนอก เนื่องจากเป็นบ่อที่น้ำผ่านการบำบัดแล้ว การพัฒนาควรเสริมเก้าอี้ ม้านั่งสำหรับนั่งพักผ่อน และมีการจัดภูมิทัศน์โดยรอบให้ดูสวยงามมากขึ้น และทำให้ผู้มาพักผ่อนเข้าถึงความเป็นธรรมชาติของน้ำในรูปแบบกึ่งทะเลสาบ (Lake View) ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่มีทัศนียภาพที่เปิดโล่งอยู่แล้ว

5.10 ความเป็นไปได้ในการจัดเก็บค่าธรรมเนียมบำบัดน้ำเสีย

การจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการบำบัดน้ำเสีย สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ก่อนข้างเป็นประเด็นที่มีความเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากจะกระทบต่อการรายจ่ายของประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อแรงกดดันทางการเมืองในท้องถิ่นเอง อย่างไรก็ตามเมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดที่มีการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเกิดขึ้นแล้ว การแสวงหางบประมาณในการบริหารจัดการเป็นสิ่งที่จำเป็น มิฉะนั้นแล้วก็ไม่สามารถบริหารจัดการระบบบำบัดน้ำเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ทำให้การจัดเก็บค่าธรรมเนียมบำบัดน้ำเสียจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการหางบประมาณสำหรับการบริหารจัดการระบบให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นไปตามหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pay Principle: PPP)

แนวทางในการเสริมสร้างให้ท้องถิ่นตระหนักถึงการจ่ายค่าธรรมเนียมน้ำเสีย จึงควรสอดคล้องกับความต้องการและการยินยอมในการจ่ายของประชาชนในท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ สิ่งที้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการให้เกิดความเป็นไปได้ในเรื่องนี้คือ

5.10.1 ในกระบวนการวางแผนและพัฒนาาระบบบำบัดน้ำเสียขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และวางแผนแนวทางในการบริหารจัดการโครงการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ต้องทำตั้งแต่เริ่มแรกของการริเริ่มพัฒนาโครงการ เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นตระหนักถึงปัญหาดังแต่เริ่มต้น

5.10.2 ในการจัดเก็บค่าธรรมเนียม อัตราการจัดเก็บที่เหมาะสมรวมถึงประเภทของกิจกรรมที่ต้องจัดเก็บค่าธรรมเนียมนั้น ควรดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการสำรวจความเต็มใจที่จะจ่ายของประชาชนในแต่ละประเภทของกิจกรรมการใช้ประโยชน์ จากนั้นให้มีการตั้งคณะทำงานร่วมทุกฝ่ายแบบไตรภาคี ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นฝ่ายหนึ่ง ภาคประชาชนฝ่ายหนึ่ง และภาคธุรกิจเอกชน/อุตสาหกรรมอีกฝ่ายหนึ่ง ให้คณะทำงานชุดนี้มีบทบาทในการแสวงหาทางเลือกของการจัดเก็บค่าธรรมเนียมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทุกฝ่ายในท้องถิ่น

5.10.3 คณะทำงานไตรภาคี ควรมีการศึกษาข้อมูลทุกด้าน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาเข้าประชุมหารือในรูปแบบของ “ประชาปรีक्षा (Public Consultation)” โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจ่ายค่าธรรมเนียม เพื่อให้ได้ข้อสรุปทั้งหมดที่ต้องดำเนินการต่อไป

5.10.4 แนวคิดในการจัดเก็บค่าธรรมเนียมบำบัดน้ำเสีย ที่มีความเป็นไปได้คือการกำหนดอัตราการจัดเก็บที่สอดคล้องกับประเภทของกิจกรรมที่ทำให้เกิดน้ำเสีย ในกลุ่มของประชาชนหรือครัวเรือนทั่วไป ควรเว้นการจัดเก็บหรือให้มีการจัดเก็บในอัตราที่ต่ำสุด แต่อาจไปเพิ่มอัตราการจัดเก็บที่สูงขึ้นในกลุ่มของผู้ประกอบการ ร้านค้า ร้านอาหาร อาคารพาณิชย์ หรือโรงงานอุตสาหกรรม องค์กรใดก็ตาม ครัวเรือน ควรเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในโครงการที่เกี่ยวกับการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ในการบำบัดน้ำเสียของท้องถิ่น เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นมีความตระหนักในปัญหาาร่วมกัน มิฉะนั้นการแก้ไขปัญหาหน้าเสียจะเป็นภาระของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย

5.11 กรณีศึกษา

5.11.1 การบำบัดน้ำเสียของเทศบาลเมืองเพชรบุรี

เป็นการบำบัดน้ำเสียโดยใช้พืช เช่น กกกลม ฐูปฤาษี หญ้า และป่าชายเลนในการบำบัดน้ำเสียร่วมกับระบบบ่อดัง เพื่อรักษาคุณภาพน้ำของแม่น้ำเพชรบุรีไว้มิให้เสื่อมโทรม โครงการนี้อยู่ภายใต้โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมภาคลุ่มแม่น้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การบำบัดน้ำเสียเป็นระบบบึงประดิษฐ์ (Constructed Wetland) ซึ่งเหมาะสำหรับชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ริมปากแม่น้ำ ริมทะเล ชายฝั่ง หรือป่าชายเลน

5.11.2 การบำบัดน้ำเสียของบึงมักกะสัน

เป็นการบำบัดน้ำเสียโดยใช้พืชพวกผักตบชวาในการบำบัดน้ำเสีย โดยการเลี้ยงผักตบชวาให้ช่วยในการดูดซับเอาของเสียในน้ำมาใช้ วิธีการนี้ประหยัด ดูแลรักษาง่าย ลงทุนน้อย การบำบัดมีประสิทธิภาพและเหมาะกับน้ำเสียชุมชน

5.11.3 การฟื้นฟูคุณภาพน้ำของกลุ่มน้ำท่าจีน

กลุ่มน้ำท่าจีนเป็นกลุ่มน้ำภาคกลาง มีพื้นที่ประมาณ 13,700 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยพื้นที่ 6 จังหวัด มีแม่น้ำท่าจีนสายหลักเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญอันดับสองของประเทศรองจากแม่น้ำเจ้าพระยา แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท มีความยาวทั้งหมด 320 กิโลเมตร ไหลผ่าน 4 จังหวัด ได้แก่ ชัยนาท สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร

จากการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำท่าจีนที่เป็นแม่น้ำสายหลักในกลุ่มน้ำท่าจีนพบว่าคุณภาพน้ำอยู่ในภาวะวิกฤติ และเป็นแม่น้ำที่มีปัญหาเสื่อมโทรมมากที่สุดในประเทศ โดยเฉพาะในบริเวณกลุ่มน้ำท่าจีนตอนล่าง จากอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ลงไปจนถึงปากแม่น้ำ อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาคร เป็นระยะความยาวของแม่น้ำกว่า 80 กิโลเมตร โดยมีค่าออกซิเจนละลายต่ำกว่า 1 มิลลิกรัมต่อลิตร หรือต่ำกว่าค่ามาตรฐานที่กำหนดให้มีค่าไม่ต่ำกว่า 2 มิลลิกรัมต่อลิตร และการปนเปื้อนของแบคทีเรียโคลิฟอร์มสูงมาก

ทั้งนี้เนื่องจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆ ทั้งชุมชนเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่เกินศักยภาพการฟอกตัวของแม่น้ำและส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของแหล่งน้ำของประชาชนรวมทั้งระบบนิเวศของแหล่งน้ำ ตลอดจนการส่งผลกระทบต่อคุณภาพแหล่งน้ำและทรัพยากรชายฝั่งทะเลในบริเวณอ่าวไทยตอนใน

กลุ่มน้ำท่าจีน เป็นกลุ่มน้ำแห่งแรกที่กรมควบคุมมลพิษเข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการเป็นภาพรวมทั้งพื้นที่จากต้นกำเนิดแม่น้ำ และการผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่คลองต่างๆ การใช้ประโยชน์ การรักษาระบบนิเวศแหล่งน้ำ จนกระทั่งการไหลของน้ำออกสู่ชายฝั่งทะเล โดยการสนับสนุนให้เครือข่ายประชาชนรวมกลุ่มกันตั้งเป็นเครือข่ายฟื้นฟูกลุ่มน้ำท่าจีนขึ้น โดยมีประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา ตลอดจนการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ แม้กระทั่งการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนและประชาชน จึงเป็นพื้นที่ต้นแบบแห่งหนึ่งที่มีแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่กลุ่มน้ำของประเทศ

รูปที่ 5-2 กระบวนการและขั้นตอนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำบัดน้ำเสีย

